

Ю. Ю. Полякова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**Микола Дмитрович Мізко –
журналіст, письменник, театральний критик**

Полякова Ю. Ю. Микола Дмитрович Мізко – журналіст, письменник, театральний критик. У статті освітлено головні напрямки діяльності відомого російського й українського журналіста, письменника, театального критика Миколи Мізко. Особливу увагу приділено аналізу статей М. Д. Мізко, присвячених роботі театральних гуртів у Катеринославі у 1840-ві роки, а також творчості видатного українського актора Карпа Соленика.

Ключові слова: *театральна критика, журналістика, театральне життя, акторська майстерність, Микола Мізко, історія російської літератури, історія української літератури.*

Полякова Ю. Ю. Николай Дмитриевич Мизко – журналист, писатель, театральный критик. В статье раскрываются основные аспекты деятельности известного русского и украинского журналиста, писателя, театрального критика Николая Мизко. Особое внимание автор уделяет анализу статей Н. Д. Мизко, посвященных работе театральных трупп в Екатеринославе в 40-е годы 19 в. и творчеству выдающегося украинского актера Карпа Соленика.

Ключевые слова: *театральная критика, журналистика, театральная жизнь, актерское мастерство, Николай Мизко, история русской литературы, история украинской литературы.*

Poljakova Ju. Ju. Mykola Dmytrovych Mizko – the journalist, the writer, the theatrical critic. The article describes the basic aspects of the activities of Mykola Mizko, who was a prominent Russian and Ukrainian journalist, author and theater critic. Special attention is given to the analysis of his critical articles devoted to theater companies in Yekaterinoslav (now Dnipropetrovsk) in the 1840s as well as to the creative activities of an outstanding Ukrainian actor Karp Solenyk.

Key words: *theater critique, journalism, theater stage, acting techniques, Mykola Mizko, history of Russian literature, history of Ukrainian literature.*

Постать українського та російського критика, літературознавця, фольклориста та перекладача Миколи Дмитровича Мізко (1818–1881) відома не тільки на Катеринославщині, де він народився. До вивчення його творчої спадщини зверталися від кінця XIX – до початку ХХІ ст. такі автори, як Д. Рябінін [22], В. Данилов [2, 3, 4], О. Ласунський [7, 18], М. Павлюк [18, 19], М. Чабан [23]. Але саме театрознавчі праці М. Мізко досліджені найменше – на них окремо зупиняється тільки Данилов [4] та в кількох абзацах І. Ф. Петровська, автор статті «Театральная критика в провинции» у збірці «Очерки истории русской театральной критики. Конец XVIII – первая половина XIX века» [20, с. 362], помилково називаючи М. Мізко викладачем Катеринославської гімназії. Незважаючи на те, що театально-критична спадщина М. Мізко невелика за обсягом, її можна вважати істотним внеском у розвиток історії театру в Україні.

Становлення М. Мізко відбувалося в Катеринославі. Він народився 13 (25) травня 1818 р. в родині директора Катеринославської чоловічої гімназії Дмитра Тимофійовича Мізко та його дружини Олександри Федорівни. Родина

Мізків походила від старовинного козацького роду з Борзни на Чернігівщині, вихідці якого були священиками або педагогами. Миколі минуло лише чотири роки, коли померла його мати. Батько все життя особливо ставився саме до свого первістка, здібного та розумного хлопця, якого доглядали, як тепличну рослину. Як вважає Микола Чабан, автор книги, присвяченої Катеринославській гімназії, таке виховання мало певні наслідки: «У молодій людини виробилися, як би ми нині сказали, певні комплекси. Це виявилось у деякій недовірливості до себе, до своїх сил, у нервовій роздратованості. Та найдужче вкорінилася в ньому вічна невмілість у житейських справах, така собі дитяча непрактичність поміщицького сина. Це сполучалося з непомірно розвиненою мрійливістю і потягом до поривчастих захоплень. Усе це згодом відгукнеться у дорослому його житті...» [23:88]. Саме ця інфантильність була причиною того, що в М. Мізко не склалося особисте життя: він одружився в 1850 р. на сестрі свого колишнього співучня по гімназії, видатного гістолога та фізіолога Миколи Мартиновича Якубовича Надії Мартинівни Якубович, і так склалося, що з дружиною вони жили

нарізно, лише зрідка зустрічаючись і листуючись між собою.

Батько Миколи, Д. Т. Мізко, який багато зробив для розвитку освіти на Катеринослащині, був не тільки першим директором, а й фактично фундатором першої Катеринославської гімназії. Він закінчив Київську духовну академію, був культурною і освіченою людиною, мав велику та добірну бібліотеку, до якої надходили усі нові твори російської літератури. Звичайно, під час навчання у гімназії нею залюбки користувався його син, який особливу увагу приділяв російській словесності: його гімназичні твори відзначалися, за словами мемуариста Д. Рябініна, бездоганною правильністю та плавкістю викладу, а також винятково для юнацького віку начитаністю [22:86].

У ті часи навчання в гімназії тривало лише п'ять років, і М. Мізко закінчив її у 1833 р., у 15 років, із срібною медаллю. Микола мріяв про Харківський університет. Але саме вік став на заваді до його подальшого навчання: батько вважав, що життя в університетському місті, на відстані від родини, може погано вплинути на сина. Тому він влаштував Миколу на службу до Катеринославської губернської будівельної комісії. Становище дрібного службовця обтяжувало юнака, який мріяв про вищу освіту та літературну діяльність. Микола старанно навчався вдома, і в 1838 р. склав іспит на словесному відділенні філософського факультету Харківського університету та отримав звання «дійсного студента». Висловимо припущення, що саме в час підготовки до іспитів юнак скористався нагодою відвідати театр і побачити на сцені славних акторів харківської трупи Л. Млотковського й К. Соленика.

У 1838 р. розпочалася літературна діяльність М. Мізка. У «Журнале Министерства народного просвещения» (1828, кн. 12) з'явилася невеличка стаття під назвою «Программа полного курса теории словесности», підписана ініціалами Н. М. Але увагу до молодого літератора привернула не ця праця, а відгук на «Мертві душі» М. Гоголя під назвою «Голос из провинции» о поемі Гоголя «Похождения Чичикова, или Мертвые души», який з'явився в журналі «Отечественные записки» у квітні 1843 р. Цей відгук високо оцінив і сам М. Гоголь, і В. Бєлінський, який готував матеріал до друку.

До початку 1840-х років належать і перші дописи М. Мізка про катеринославський театр у петербурзькому журналі «Репертуар и Пантеон».

Що ж являло собою театральне життя міста Катеринослава у 30–40-х рр. XIX ст.? Окремі відомості про це ми знаходимо в матеріалах, опублікованих на початку XX ст. у виданні під назвою «Летопись Екатеринославской ученой

архивной комиссии» – у статтях В. Данилова [3, 4] та спогадах жительки міста Ганни Миколаївни Молчанової [21]. У 1830-х рр. відомий антрепренер І. Штейн побудував на базарному майдані міста дерев'яний балаган і почав приїздити разом із своєю трупю до Катеринослава на час Петропавлівського ярмарку та дворянських виборів. У цьому ж балагані виступали й трупи К. Зелінського і Пілоні. Тільки у 1847 р., вже після того, як балаган розвалився під час урагану, антрепренер Пілоні заорендував у купця Луцького приміщення, яке протягом сорока років використовувалось під театр. Відомостей про діяльність театральних труп збереглося небагато, тому три невеликі статті, опубліковані М. Мізком в журналі «Репертуар и Пантеон», досі мають історичну цінність.

Перша з них з'явилася у 1843 р. під назвою «Екатеринославский театр во время Петропавловской ярмарки» і була присвячена гастролям у Катеринославі трупи Карла Зелінського [11]. На початку статті автор схвалює музичне супроводження вистав, декорації та костюми акторів не тільки в побутових, але й в історичних п'єсах. Він аналізує репертуар, відзначаючи, що хотілось би бачити в ньому більше сучасних п'єс. Критик усвідомлює, що на провінційній сцені важко створити справжній ансамбль при виконанні великих п'єс (тобто, щоб другорядні ролі теж грали гарні актори), але вважає, що невеличкі драми, комедії та водевілі можуть бути втілені досить добре. Одним великим реченням М. Мізко стисло характеризує гру багатьох акторів трупи: «Что касается до исполнения, то не вдаваясь в подробности, я отмечу здесь эстетически-прекрасную, высокоодушевленную, в некоторых местах даже истинно художественную игру г. Рыбакова в „Гамлете“ (Гамлета), в „Уголино“ (Нино), и отчасти в „Скопине-Шуйском“ (Ляпунова); строго обдуманную и верную до мелочей игру г. Генделевича в „Ревизоре“ (Городничего) и в „Деловом человеке“ (Жучка), равно как артистически соображенную и отчетливо исполненную в „Гамлете“ (Полония) и в „Уголино“ (Руджиеро); непринужденно-веселое и мастерски-естественное исполнение г. Камельским ролей Кувыркина в „Его Превосходительство“ и Берестова в „Барышне-крестьянке“; неподражаемо-оригинальное усвоение себе г. Зелинским роли Шельменка в „Шельменко-денщике“, всегда ровную и старательную, если и не сразу заметную игру г. Буцкого в ролях *jeune premier* – беспрестанно нужных и самых тяжелых; разнообразную до изумления и если не всегда равно верную, то всегда очаровательно-эстетическую игру г-жи Рыбаковой в самых различных ролях – то Марьи Петровны в „Деловом человеке“, то Сусанны в „Ба-

бушке и внучке”, Гретли в „Тоске по отчизне”, Габриэле в „Девушке-гусаре” или Маши в „Подмосковных проказах”, Лизы в „Барышне-крестьянке” и Эсмеральды (в пьесе этого имени), Вероники в „Уголино”, Офелии в „Гамлете”; весьма замечательное исполнение г-жою Шульц довольно трудных ролей: Амалии в „Жизни игрока”, княгини Екатерины в „Скопине-Шуйском”, Эрнестины в „Сумасшедшем от любви” и Жервезы в „Эсмеральде”; наконец, многообещающее дарование г. Протасова и девицы Зелинской, судя по исполнению ими в „Дезертире, или Тоске по Отчизне” своих ролей (Наца и Лизбеты) [11:5–7]. М. Мізко також висловив побажання, щоб Рибаків був більш стриманим, Генделевич, навпаки, більш пристрасним, гра пані Шульц – не такою афектованою, а, навпаки, простою та виразною та ін. Зробив він зауваження й загального характеру, побажавши акторам краще вчитися своїм ролям, щоб у виставах виконавці дотримувалися певного темпу, притаманного змістові п’єси, щоб актори не витрачали свій хист на виконання «плачевно-неистовых» мелодрам. Невелика за обсягом стаття досить змістовна і може дати деяке уявлення про склад трупі К. Зелінського та художній рівень вистав.

У 1845 р. вийшла друга стаття М. Мізка, «Театр в Екатеринославле» [16], також присвячена гастролям трупі К. Зелінського, які в цьому році були більш тривалими (спочатку на Петропавлівському ярмарку – з 18 червня по 24 липня, а потім, у зв’язку з дворянськими виборами, з 20 серпня по 3 жовтня). За цей час трупа зіграла 59 вистав, і М. Мізко, ніби турбуючись про майбутніх дослідників театру в Катеринославі, подав їх перелік за датами. На цей раз критик зосередився на недоліках виконання, до яких відносив, по-перше, відсутність режисера і тому – поганий розподіл ролей (тоді, як відомо, розподіл ролей був чи не єдиним обов’язком режисера). По-друге – нестачу гарних акторів на головні амплуа («першого коханця», «старого коміка»). Далі автор досить стисло та змістовно охарактеризував гру кожного з головних учасників трупі, найбільше уваги приділяючи грі Пілоні. Щодо гри самого Зелінського в ролях «малоросійського репертуару», то автор пише: «Настоящее его амплуа чисто малороссийское; особенно же в ролях Макогоненка (в „Наталке Полтавке”) и Чупруна (в „Москале-чаривнике”) он весьма оригинален и верен натуре» [16:95]. Загалом же на цей раз гра акторів не мала такого успіху, як минулого року, критик навіть вважав, що трупа «должна подвергнуться коренному преобразованию» [16:96]. Справа, мабуть, була й у тому, що в трупі йшла внутрішня боротьба, бо в наступному сезоні з трупі Зелінського пішла

значна частина акторів на чолі з Пілоні. Саме Пілоні у 1847 р. став ініціатором створення в Катеринославі постійного кам’яного театру. Відкриттю цього театру була присвячена ще одна, зовсім мала стаття М. Мізка в журналі «Пантеон и репертуар русской сцены» (1848) – «Театр в Екатеринославле», де він підтримав ініціативу антрепренера, не розглянувши акторську гру [17].

Саме на сторінках «Репертуару и пантеону» М. Мізко опублікував під псевдонімом *Анатолій Икарский* повість «Сцены из ежедневной жизни» (1847, т. 12), завдяки чому ми маємо уявлення й про літературну обдарованість автора (він писав доволі жваво, але не підіймався над середнім рівнем).

Під час перебування у Катеринославі М. Мізко досить байдуже переходив з канцелярії до канцелярії, поки у 1845 р. не став редактором першої місцевої газети, яка мала назву «Екатеринославские губернские ведомости». Він публікував на її сторінках різноманітні історичні та краєзнавчі матеріали, між ними – й рецензії на вистави місцевого театру. Оскільки в офіційному органі влади заборонялося торкатися політичних питань, статті, присвячені театру, зазвичай привертали увагу читачів. Як пише в своїй книзі М. Чабан: «Відтак театральна хроніка стала ледь не кращим розділом газети – своєю жвавістю та спостережливістю зауважень про гру артистів, постановку п’єс і характеристикою ролей. Редактор Мізко любив театр, розумів його значення і цінував виконавців» [23:93].

М. Мізко публікував матеріали про театральне життя під псевдонімом *Любитель театру* або зовсім без підпису. Так, наприклад, у лютому 1847 р. було надруковано анонімне повідомлення про благодійну аматорську виставу на користь дитячого притулку. Стилїстика цієї коротенької статті безумовно свідчить про авторство М. Мізка: «То, что называется ансамбль, было доведено до совершенства, а высокое и отчетливое исполнение первых ролей в пьесах восхитило зрителей. Благородные артисты не требуют похвал, но признательность наша не будет им чуждою» [8]. У лютому 1847 р. в газеті з’явилася стаття «Несколько слов о зимнем сезоне в г. Екатеринославле», також присвячена аматорським виставам. М. Мізко, не називаючи прізвищ шляхетних виконавців, відзначив вдале виконання ними ролей у водевілях та драмах, підкреслив значення театру для розвитку вихованців, які теж грали вистави: «По всей справедливости должно поблагодарить от души попечительное начальство за благоразумное употребление досуга детей на невинную забаву, служащую

к развитию в них эстетического чувства и изощрению дара наблюдательности» [13:2].

У наступних театральних рецензіях 1847 р. М. Мізко проаналізував працю трупі Пілоні. У статті, що надрукована 8 листопада 1847 р., критик пише про дві вистави, що відбулися 26 та 28 жовтня. Перша складалася з двох водевілів – «Бабуся і онука» та «Жовті рукавички». М. Мізко зупинився, головним чином, на грі самого антрепренера Пілоні та його дружини: «У г-жи Пилони, кроме довольно приятного голоса, мы вновь теперь подметили прекрасную манеру петь куплеты; кроме картинного лица ее, заметили теперь у нее более грациозности и более тонкости в сценических ее приемах... Г. Пилони также выказал в своей игре столько ловкости, непритворной веселости и естественной легкости, что мы смело можем приветствовать его с значительным шагом вперед...» [14:1]. 28 жовтня глядачі побачили виставу «Ревизор» за п'єсою М. Гоголя, яка, на думку М. Мізка, була зіграна «удовлетворительно». Особливу увагу критик приділив виконанню актором Дрейсігом ролі Городничого: «Роль эта понята им верно и выдержана ровно с начала до конца, были у него и места истинно прекрасные, каково все первое действие, по своей дивно-естественной простоте в исполнении, и пятое – по высокоодушевленной игре г. Дрейсига, удачно дебютированного в первый раз на нашем театре. Уважая талант его, с которым мы имели теперь удовольствие впервые познакомиться, мы решаемся сделать ему одно замечание, в котором он не может не увидеть всего нашего внимания к нему. Мы видели много раз М. С. Щепкина в роли Городничего и вечно незабвенными останутся для нас малейшие оттенки его художественной игры, особенно же нас поразили те патетические мгновения его роли, в которых она делается почти драматическою – высшая цель истинного юмора. Некоторые из таких мгновений прошли едва заметно, а иные остались вовсе незаметны у г. Дрейсига» [14:2].

Стаття в номері від 29 листопада була майже цілком присвячена виставам за п'єсами Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-волосний писар» та «Шельменко-денщик». М. Мізко знов відзначив вдалу гру І. Дрейсіга, «который с равным совершенством исполнил в обеих пьесах роль Шельменка – нелегкую, потому что она составляет олицетворение одной из труднейших черт характеристики лукавого Хохла, то скрывающего свои настоящие виды под личиною простоты и задушевной искренности перед высшим и умнейшим себя, то пускающая, как говорится, пыль в глаза, пред простаком» [15]. Таким чином, критик підкреслив не тільки притаманні героєві Квітки риси національного характеру, але й особливості їх втілення І. Дрейсігом.

Після смерті батька в 1847 р. М. Мізко залишив виснажливу редакторську працю й переїхав до маєтку Карабинівка Новомосковського повіту Катеринославської губернії (зараз – Павлоградського району Дніпропетровської області), де цілком віддався літературній діяльності. Він друкує в «Отечественных записках» статті з питань теорії та історії літератури, народної освіти, бібліотечної справи. М. Мізко розпочав працю над книгою «Столетие русской литературы», яка охоплювала період з 1739 по 1839 рр. Це була спроба цілісного і систематичного огляду та підбиття підсумків літературної діяльності в Росії. Книга, яка вийшла з друку у 1849 році, могла стати за підручник для учнів гімназій та інших навчальних закладів. На думку автора спогадів про М. Мізка Д. Рябініна, істотною вадою книги був відчутний брак серйозної критики на адресу видатних письменників (але ця вада виправдовувалася її призначенням) [22:93].

У цей час М. Мізко багато подорожував Україною, відвідуючи Київ, Полтаву, Харків, Одесу, Чернігів. Він спілкувався з багатьма літераторами – П. П. Гулаком-Артемівським, А. Л. Метлинським, М. В. Гоголем, твори якого перекладав українською мовою, П. Кулішем, А. Скальковським, Т. Шевченком, О. Афанасьєвим-Чужбинським, а буваючи в Москві та Петербурзі – з Аксаковими, М. П. Погодіним, М. І. Костомаровим, І. І. Панаєвим та ін. Він виступав у пресі із статтями щодо системи виховання, став дійсним членом Товариства любителів російської словесності при Московському університеті.

Як відомо, у 1860-ті роки на Наддніпрянщині поживалась просвітницько-культурна діяльність, спрямована на пробудження національної свідомості народу. Одним з проявів цього стало видання петербурзькою Українською громадою часопису «Основа» (1861–1862). У цьому журналі подавалися твори літератури, статті з історії, виховання та освіти, народознавства, промисловості, сільського господарства, урядові документи. Програма видання, розроблена П. Кулішем, поєднувала національні та загальнолюдські засади, при тому брала до уваги реальні-політично-цензурні умови їх здійснення. М. Мізко став активно співпрацювати з часописом з другого його числа. Він публікував в «Основі» різноманітні статті, зокрема рецензію на «Краткий исторический очерк украинской литературы» П. Петраченка (1862, № 3), у якій рішуче засудив поданий тут поверховий та недбалий огляд української літератури, доповнив характеристику творчості І. Котляревського, Г. Квітки-

Оснoв'яненка, Т. Шевченка, М. Вовчка. Щодо творів Г. Квітки-Оснoв Г. Квітки-Оснoв'яненка, написаних російською мовою, він зауважив: «Не лишним будет здесь заметить, что повести, как и драматические произведения, на русском языке, не потому только слабее писанных по-украински и ниже таланта Квитки, что писаны не родной речью, но и потому, что украинские изображают самостоятельную жизнь народа, установившуюся веками и сохранившуюся в чистоте, тогда как в великорусских рисуется, если можно так выразиться, перелицованная жизнь общества, которому у нас некогда было установиться» [12:55]. Сучасний дослідник Р. Гром'як у своїй книзі «Історія української літературної критики (від початків до кінця ХІХ століття)» згадав та коротко охарактеризував відгук М. Мізко, підкресливши, що критик відзначив «реферативний характер» праці П. Петраченка, пошкодував, що «характеристики українських письменників у ній надто стислі», вважає, що такі огляди мають бути повними, чіткими та неупередженими, щоб стати довідковим посібником для майбутніх істориків та сучасних критиків [1:100].

Але для нашого дослідження особливе значення має стаття, присвячена Карпові Соленику (1861, № 2). Ця праця, опублікована до 10-річчя смерті відомого актора, стала своєрідним підсумком його діяльності. На початку статті, підкреслюючи значення Соленика для розвитку українського та російського театру, М. Мізко порівняв гру актора з грою видатного російського коміка Олександра Мартінова: «И у Соленика, как у Мартынова, каждая выполненная роль не была только олицетворением типа мужика, лакея, купца, немца или чиновника; но каждый тип представлял зрителям то лицо, которое избрано автором пьесы для изображения того или другого типа... Как истинный художник, Соленик, подобно Мартынову, не прибегал к фарсу, чтобы рассмешить зрителей: в каждом из них был обильный запас природной веселости, заражавшей зрителя невольно. Но если тогда, когда пред нами на сцене были эти артисты, мы легко поддавались обаянию веселости, которое производила игра их, то теперь вникая в свойства ее и внутреннюю характеристику самих артистов, мы удостоверяемся, что это было величайшим торжеством искусства» [9:177].

Далі автор навів біографію Соленика. Для цього він звернувся до нарису колишнього редактора «Харьковских губернских ведомостей» О. Баримова, надрукованого на шпальтах журналу «Пантеон» (1852, № 2). Цей нарис на той час був майже єдиним джерелом біографічних даних про актора. Далі, підкреслюючи, що Соленик був «комический актер в обшир-

нейшем значении этого слова», М. Мізко наголосив на вмінні актора своєю грою саме в п'єсах українських авторів розкрити основні риси національного характеру: «Но истинно неподражаемым, несравненным, незабвенным был и пребудет Соленик как актер украинский, в украинских пьесах Котляревского и Квитки; кто из нас, жителей Украйны, мог равнодушно видеть Соленика в ролях – Макогоненка („Наталка Полтавка“, Чупруна („Москаль Чаривник“, Стецька („Сватання на Гончарівці“)), Шельменка (в обоих пьесах этого названия)? Надо заметить здесь, – и конечно, согласятся все, видевшие в этих ролях не одного, а нескольких малороссийских актеров, – что каждый из них исполнял эти роли по-своему: в игре каждого из них более или менее выражались отдельные черты национального характера; но в игре Соленика все эти черты соединялись, как в фокусе, и образовали полный законченный тип истинного Украинца» [9:183]. Значення Соленика для української культури М. Мізко підкреслив ще на початку статті, навівши слова, написані на дерев'яному хресті, який установив на могилі Соленика козак А. Стратонович:

Дивися з неба, Солениче,
Як криво серце чоловіче,
Як ти колись на світі жив,
Та щиро публіці служив.
Як публіка тобі живому
Квітки кидала, мов солому!
А вмер, артисте-небораче,
Та й байдуже, ніхто не баче –
Що прах лежить твій без хреста!
Пора, бач, гулькнула не та [9:176].

У цій статті Микола Мізко торкнувся питань українського народного театру як такого та його ролі у розвитку літератури та формуванні національної свідомості: «Под названием украинского театра мы разумею как пьесы на украинском языке и из украинского быта, так и исполнение их артистами, взлелеянными на местной почве, знакомыми с языком и нравами народа и, может быть, даже вышедшими из среды этого народа, как, например, знаменитый артист, которого называть нет надобности, потому что его все знают» (автор мав на увазі М. Щепкіна – *Ю. П.*) [9, с. 183]. Висновки, які зробив М. Мізко щодо природи обдарування Соленика, знайшли відгук й у працях українських театрознавців ХХ століття. Зокрема Олександр Кисіль, автор першої монографії про Соленика, писав про статтю М. Мізко: «Ці теплі слова за Соленика, писані через десять років по його смерті, свідчать нам, що Соленик вмів дійсно своєю грою виявити національну вдачу українця, показати найхарактерніші риси її, і то не в аспекті водевільному, що має на меті викликати лише поверховий сміх, але

в аспекті серйозної побутово-психологічної комедії» [6:58–59].

Після скасування кріпацтва, М. Мізко виявив непритаманну тогочасному дворянству порядність, яка не тільки тоді здивувала його сусідів по маєтку, але й досі дивує дослідників його життя й діяльності (зокрема М. Чабана). Він віддав безкоштовно селянам узаконені для них земельні наділи і садибну землю з будовами, причому облаштував для дітей сільську школу. Але, оскільки нові економічні відносини з вже вільнонайнятими робітниками склалися важко, М. Мізко продав маєток рідному братові Георгію Дмитровичу і остаточно виїшов у відставку в чині колезького радника.

Після цього в 1868 р. М. Мізко переїхав до Воронежа, де, поряд з літературною діяльністю, займався складанням біобібліографічного видання – «Словник російських письменників». Участь М. Мізка в місцевому літературному житті висвітлена в книзі Олега Ласунського «Литературные раскопки» [7], де йому присвячений окремий нарис. Під час перебування у Воронежі він публікував статті, присвячені творчості В. Одоєвського, О. Островського, М. Максимовича та інших письменників на сторінках газет «Дон», «Воронежский телеграф», у часописі «Филологические записки». До цього періоду належить остання театрознавча праця М. Мізка, присвячена комедії О. Грибоєдова «Лихо з розуму» – «„Горе от ума“ на провинциальной сцене» [10]. І хоча праця була написана з приводу постановки комедії 2 жовтня 1870 р. на сцені воронезького театру акторами трупи Лаухіна, М. Мізко не розглянув саме цю виставу, а зробив розгорнутий огляд життя та діяльності О. Грибоєдова, проаналізував «Лихо з розуму» в контексті тогочасних суспільно-політичних умов та літературного життя, торкнувся сценічної історії комедії на столичних сценах. М. Мізко відзначив традицію, яка вже склалася щодо виконання п'єси на російській сцені, і прийшов до парадоксальних висновків з цього приводу: «„Горе от ума“ сплошь и рядом исполняется как всякая современная комедия: точно также роль Чацкого нигде и никогда не соответствовала тому идеалу, какой воображается при чтении и изучении этой роли, которая не есть тип, а лишь воплощение известного образа мыслей, а потому артисты, правильно читающие эту роль (хоть и это не безделица, а потому и редкость) гораздо более нравятся знатокам ее, нежели усиливающиеся играть ее» [10, с. 45]. Автор вважає, що постановка п'єси саме на провінційній сцені може мати велике значення для росту майстерності акторів та виховання публіки: «Самые трудности исполнения этой пьесы невольно заставляют привилегиро-

ванных артистов быть строже к себе и внимательнее к своим обязанностям, а зрителей побуждает быть требовательнее к артистам: из чего, так или иначе, рано или поздно, может произойти существенная польза для искусства сценического и наслаждения им» [10:46–47].

Під час мешкання у Воронежі М. Мізко продовжував займатись вивченням і популяризацією української літератури: переклав російською мовою твори Т. Шевченка. Як повідомив у статті «Роль українських літераторів у перекладанні творів Шевченка російською мовою» Микола Павлюк, у місцевій газеті «Дон» протягом 1869–1871 рр. було надруковано шістнадцять перекладів з Шевченка (деякі з них підписані криптонімом *Н. М.*, інші – псевдонімами *В. Изгоев* та *Анатолій Икарский*) [19:129]. Серед них були уривки з поеми «Єретик», поема «Неофіти», ліричні вірші. М. Мізко написав також передмову до перекладу «Неофітів» (Дон, 8 та 11 травня 1869 р.), де виклав власне розуміння поеми. М. Мізко вважав, що це не тільки «величественная по замыслу картина горячечной агонии древнего язычества и чудесного зарождения новой жизни христианства», але й «дополнение к внешней и внутренней биографии поэта» [цит. за пр.: 19:129]. Саме цей натяк на долю Т. Шевченка дуже не сподобався цензурі, тому спроби видати цей переклад окремою книгою були рішуче заборонені.

Наприкінці життя, у 1875 р., М. Мізко переїхав до Москви, де, хворий і стомлений, вів відлюдне життя, інколи навідуючись до книжкових крамниць, усі сили віддаючи своєму старому захопленню – складанню словника російських письменників. Зрідка він ще друкував статті з різних літературних питань. Досить символічним є те, що останньою його надрукованою за життя працею стала стаття, присвячена українській мові та літературі, яку можна вважати духовним заповітом письменника – «По поводу толков о малорусском языке и о малороссийской словесности» («Дон», 1881). М. Мізко помер 27 травня 1881 р. в Москві, але, згідно із заповітом, був похований у Воронежі. Він також заповів чималі гроші (дві тисячі карбованців) тому, хто завершить його працю по складанню словника російських письменників (але словник не був завершений, більше того, всі матеріали безслідно зникли). Одним з перших, хто відгукнувся на його смерть, був колишній випускник Катеринославської гімназії, історик П. Єфименко. Він написав у некролозі, опублікованому в «Киевской старине»: «Он принадлежал к числу тех немногих личностей из среды состоятельных землевладельцев нашего юга, которые серьезно интересовались русской литературой, а так-

же настоящим и прошлым южной России, и писали о них» [5, с. 593–594]. Можна без сумніву вважати, що праці М. Мізка стосовно української літератури та українського театру – важливий складник того культурного підґрунтя, на якому базувався подальший розвиток української літератури та українського театрознавства.

Література

1. Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття) : посібник для студ. гуманіт. ф-тів вищих навч. закладів / Роман Гром'як. — Тернопіль : Підручники і посібники, 1999. — 224 с.
2. Данилов В. Димитрий Тимофеевич и Николай Дим. Мизко : (Справка об их литературной деятельности) / В. Данилов // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. — 1911. — Вып. 7. — С. 134—146.
3. Данилов В. В. Из прошлого Екатеринославского театра / В. В. Данилов // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. — 1910. — Вып. 6. — С. 3—12.
4. Данилов В. Н. Д. Мизко — рецензент Екатеринославского театра 40-х гг. / В. Данилов // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. — 1912. — Вып. 8. — С. 262—264.
5. Ефименко П. Н. Д. Мизко : (некролог) / П. Ефименко // Киевская старина. — 1882. — № 12. — С. 593—598.
6. Кисіль О. Український актор Карпо Соленик (1811—1851) / Ол. Кисіль. — К. : Рух, 1928. — 72 с.
7. Ласунский О. «Голос из провинции» / Олег Ласунский // Литературные раскопки : рассказы литературоведа / Олег Ласунский. — Воронеж, 1972. — С. 59—76.
8. [Мизко Н.] Благородный спектакль / [Н. Мизко] // Екатеринославские губернские ведомости. — 1847. — 1 февр. (№ 5). — Отд. 2, ч. неофиц. — С. 1. — Без подписи.
9. Мизко Н. Воспоминание о Соленике, знаменитейшем украинском актере / Н. Мизко // Основа. — 1861. — № 2. — С. 176—184.
10. Мизко Н. «Горе от ума» на провинциальной сцене / Н. Мизко. — Воронеж : Г. М. Веселовский, 1870. — 47 с.
11. [Мизко Н.]. Екатеринославский театр во время Петропавловской ярмарки / [Мизко Н.] // Репертуар русского и Пантеон иностранных театров. — 1843. — Т. 4, кн. 10. — С. 3—8. — (VIII. Провинциальные театры в России). — Подпись: Н. М.
12. [Мизко Н.] Краткий исторический очерк украинской литературы (в книге под заглавием «История русской литературы» П. Петраченка. Варшава. 1861 г. в 8-ю д. стр. 144) / [Н. Мизко] // Основа. — 1862. — № 3. — Отд. — С. 53—57. — Подпись: Н. М.
13. [Мизко Н.] Несколько слов о зимнем сезоне в г. Екатеринославе / [Н. Мизко] // Екатеринославские губернские ведомости. — 1847. — 15 февр. (№ 7). — Отд. 2, ч. неофиц. — С. 1—2. — Подпись: Любитель театра.
14. [Мизко Н.] Театр / [Н. Мизко] // Екатеринославские губернские ведомости. — 1847. — 8 нояб. (№ 44). — Отд. 2, ч. неофиц. — С. 1—2. — Подпись: Любитель театра.
15. [Мизко Н.] Театр / [Н. Мизко] // Екатеринославские губернские ведомости. — 1847. — 29 нояб. (№ 47). — Отд. 2, ч. неофиц. — С. 2. — Подпись: Любитель театра.
16. [Мизко Н.]. Театр в Екатеринославе / [Мизко Н.] // Репертуар и Пантеон. — 1845. — Т. 10, кн. 5. — С. 90—96. (Театральная летопись. Апрель). — Без подписи.
17. Мизко Н. Театр в Екатеринославе / Н. Мизко // Пантеон и репертуар русской сцены. — 1848. — Т. 1, кн. 1 (январь). — С. 1—2. — (IX. Провинциальные театры в России).
18. Павлюк Н. Н. Мизко Николай Дмитриевич / Н. Н. Павлюк, О. Г. Ласунский // Русские писатели, 1800—1917 : биогр. словарь. — М., 1999. — Т. 4. — С. 48—49.
19. Павлюк М. М. Роль українських літераторів у перекладанні творів Шевченка російською мовою / М. М. Павлюк // Збірник праць одинадцятої наукової шевченківської конференції. — К., 1963. — С. 125—133.
20. [Петровская И. Ф.] Театральная критика в провинции / [Петровская И. Ф.] // Очерки истории русской театральной критики : Конец XVIII — первая половина XIX века. — Л. : Искусство, Ленингр. отд-ние, 1975. — С. 346—362.
21. Примечание к истории театра в г. Екатеринославе : (К докладу В. В. Данилова) // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. — 1911. — Вып. 7. — С. 245—246.
22. Рябинин Д. Д. Воспоминание о Н. Д. Мизко / Д. Д. Рябинин // Исторический вестник. — 1885. — № 10. — С. 84—108.
23. Чабан М. Микола Мізка / Микола Чабан // Птахи з гнізда Придніпров'я / Микола Чабан. — Дніпропетровськ, 2005. — С. 87—108.